

A közíró töprengései

Szilágyi István: Távolodó jégtáblákon – Válogatott publicisztikák

Budapest: MMA Kiadó, 2023, 552 o.

Szilágyi István két sokak által interkanonikusnak tekintett regényével, a *Kő hull apadó kútba* és a *Hollóidő* cíművel bizonyosan beírta nevét a 20. század második felének és a 21. század elejének összmagyar irodalmába. De kísérleti jellegű regényei, elbeszélései is képesek voltak felkelteni a befogadói figyelmet. Erről tanúskodik a megfontoltan, komoly műgonddal készített szépirodalmi kötetek jelentősnek tekinthető befogadás- és hatástörténete, az eltérő szemléletű és értékrendű recenzensek és tanulmányírók egyaránt elismerő véleménye, illetve az írói életműben eligazító két eddig megjelent monográfia: a Mester Béláé és a Márkus Béláé.

Az utóbbi években azt tapasztalhatjuk, hogy a Szilágyi-életmű egyre teljesebb formában válik hozzáférhetővé a szélesebb olvasóközönség számára. A Magyar Művészeti Akadémia, melynek az író maga is tagja volt, sokat tett és tesz azért, hogy a regények és elbeszélések mellett más jellegű szövegek is gondosan szerkesztett, minőségi kötetekben lássanak napvilágot. Az MMA Kiadó sorozata így tulajdonképpen egységes formátumban tárja az olvasók elé mindazt, ami mindezedig kevesebb figyelmet kapott vagy teljesen árnyékban maradt az írói életműben. Hogy ezek közül cím szerint is kiemeljek néhányat: az emlékirót állítja középpontba a 2019-ben megjelent *Katlanváros*; a kísérletező novellistát, elbeszélőt a 2021-es *A hóhér könnyei*; és nem utolsósorban a töprengő közírókat a jelen recenzio tárgya, a 2023-as *Távolodó jégtáblákon*. Ha az életút 2024-ben végleg le is zárult az író halálával, különféle sajtóközlésekből tudható, hogy vannak még előkészületben lévő vagy épp kiadásra váró, immár szükségszerűen posztumuszaknak számító újabb megjelenések.

Szilágyi István elsősorban prózaíróként vált ismertté és elismertté. Ugyanakkor pályáját már a kezdetek kezdetén meghatározták a különféle publicisztikai műfajok, amelyek aztán kisebb-nagyobb módosulásokkal, hangsúlyát helyeződésekkel végigkísérték a formálódó életművet. Szilágyi pályakezdőként a kolozsvári *Utunk* rendszeres riportírója volt, majd rovatszerkesztőként, később főszerkesztő-helyettesként, a rendszerváltás után pedig a *Helikonra* átkeresztelt folyóirat főszerkesztőjeként, mondhatni, rendszeresen jelentetett meg publicisztikát. A *Távolodó jégtáblákon* című kötet pedig ebből a sok évtized alatt felhalmozódott anyagból válogat – igazít el a

Márkus Béla által írt alapos, a szövegek történelmi-társadalmi kontextusát feltáró, az interpretációt is segítő szerkesztői utószavában. A kötet a *Helikon* 1998/19. számában megjelent beszélgetéssel indul (*Az időlétra fokain*), melyben az író a saját pályája kapcsán sem megkerülhető erdélyi Forrás-nemzedék kérdését értelmezte, irodalomtörténeti, történelmi és társadalmi távlatba helyezve az irodalmi generációk fellépésének és közösséggé alakulásának problémáját. Ezt követően Szilágyi publicisztikai jellegű írásai rendeződnek részben kronológiai sorrendet követve, részben viszont tematikai kapcsolódási pontokat figyelembe véve hat számozott csoportba / ciklusba körülbelül félezer oldalon. Az *Utunkban* az 1960-as években publikált riportok jellemzően a korszak kedvelt témáit járták körül, ugyanakkor már ezekben is feltűnnek olyan igényes szépirodalmi leírások, melyek a prózaíró műhelyében válnak igazán erőteljessé. Egyetlen példa: „*B. J. magára hagyja idősebb barátját, s visszaereszkedve a tárnába, továbbindul a túlsó oldali kijárat felé. Egy ideig még villóznak körülötte az apró fények, hajlonganak az emberalakok árnyai, aztán csak a csizmája cuppan néha, s lámpájának fényingája cikáz egyre mélyebben, míg végre a kijárat felől betóduló napfény el nem koppantja ezt a kicsi, sárga csillagot*” (*Arany a felszínen*, 63. o.).

Kiemelhető, hogy már a korai írásokban is gyakran felbukkan Zilah „*letűnt, színes világa*”, melynek századeleji állapotát, gondjait Jajdonná formálva olyan emlékezetesen írta meg Szilágyi a *Kő hull apadó kútba* lapjain. Innen nézve az apadó kút motívuma például a zilahi vízhiánnyal is összefüggésbe hozható: „*a vízhiány az iparosodásnak, civilizációnak valóban komoly akadálya volt. Zilah árva patakának vize évről évre apad, valahol elmarad, valahová elszivárog. Az artézi kutak csurgói – talán azért is olyan cifrák, mert nagy becsben van a víz – egyre kevésbé töltik a zománcos bádognakánakat [...]. Évekig turkáltak új erek után, de hatalán vízre bukkantak, azzal egy másik kút vize menten el is apadt. Maradtak a tízméteres kőkutak a házak udvarán*” (*Hepéhupás új Szilágyban*, 104. o.). A másik nyilvánvaló ok, ami miatt Zilah irodalmilag is fontossá válik ezekben a publicisztikákban, túl a dokumentumértéken, az nem más, mint Szilágyi távoli irodalmi előképe, a szintén ehhez a térhez és világhoz kötődő Ady Endre. Tudjuk, hogy a zilahi „*ódon, vad*” Vármegyeházát Ady emelte be a magyar irodalomba. És valószínű, hogy itteni élményei – érvelt Szilágyi – „*jelzők, verssorok százait mondatta és ismételtethette vele. [...] A szülőföld tunyaságát, szellemi parlag- és ugar-voltát országossá érvényesítette; kozmikussá növesztette benne valamiféle örökéhes világbíró költői akarás*” (*Zilahi ember nótája*, 112. o.).

A közíró töprengései szempontjából rendkívül tanulságos újraolvasni az 1990-es években, a romániai rendszerváltás idején és közvetlenül utána született sorozatokat. A *Krónika* részeiben Szilágyi az új rendszer megalakulásának pillanataiban – amikor még a remény keveredett a bizonytalansággal, és aligha

lehetett tudni, mi válik valóra az ígéretésekből – tett fel a politikusi felelősséggel, a megnyilvánulásokkal kapcsolatban súlyos kérdéseket. Illúziótlanul nézett szembe a történelmi pillanat lehetőségének elszalasztásával az akkori Romániában, amely a kisebbségi helyzet őszinte rendezésére is irányulhatott volna: *„Három hónappal a diktatúra megdöntése után a romániai magyar kisebbségnek Erdély-szerte föl kellett ismernie, hiú ábránd volt abban reménykedni, hogy belátható időn belül rendezhetők lennének közös dolgaink. Mert arról, amit mi közös ügynek hittünk, arról kiderült, nem az ország valamennyi állampolgára számára közös”* (Krónika – 2, 259. o.). A közéleti vonatkozású felismerések a másik sorozat, a *Renegátlástanul* lapjain szintén előtérbe kerültek, még úgy is, hogy Szilágyi hangsúlyozta, a napi politikai csatározásokat elkerüli a *Helikon* folyóirat. *„Ha közéleti vonzású kérdésekben is szólunk, azt – szándékunk szerint legalábbis – az ország, s benne a magyar kisebbség életének fontosabb pillanatai, sorsmocanási kapcsán tennénk, melyekre a múlt idő valamelyes rálátást biztosít”* – fogalmazza meg elvként az író (*Renegátlástanul*, 299-300. o.).

Már több értelmező is hangsúlyozta, hogy az irodalom és film közötti kapcsolat rendkívül erős a Szilágyi-prózában. Hogy az író milyen elvárásokkal tekintett a filmművészetre? Erről az évről évre követett budapesti Magyar Filmszemle kapcsán született írások tanúskodnak. Saját előfeltevése szerint: *„az emberiség száz év alatt százmilliárd órát töltött el a vetítövászon, majd a képernyő előtt, az szemléletére, világlátására, de talán egész lényére sorsformálóan hatott”* (*Magyar film – 1994*, 409. o.) Ebből az idézetből is kitűnik, milyen mélységben számolt e médiumnak a lehetőségeivel, és fogalmazta meg kritikáját az elhibázott vagy ideológiailag terhelt filmek kapcsán.

A kiemelt részletekből is látható, hogy a *Távolodó jégtáblákon* című, a közíró töprengéseiből gazdagon válogató Szilágyi-kötet hozzájárul az életmű mélyebb, árnyaltabb megismeréséhez és megértéséhez. A publicisztikai jellegű írások olyan témákat, motívumokat, megközelítési lehetőségeket villantanak fel gyakran korai megfogalmazásban, melyek áttételesen ugyan, de a regényekben és elbeszélésekben kristályosodnak ki igazán. Ez által pedig nyomon lehet követni egy-egy gondolat vagy meghatározó kérdés megszületését és formálódását az életművön belül.

Csordás László

Csordás László, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Чордаш Василь, доктор філософії. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

László Csordás, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.